

NOVELE LEGISLATIVE PRIVIND RECIDIVA ÎN TEORIA ȘI PRACTICA INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI: EXPERIENȚA ROMÂNIEI

Victoria RAILEAN

Universitatea de Stat din Moldova

În cadrul acestui articol științific autorul a efectuat analiza de drept comparat a novelor legislative privind recidiva în teoria și practica instanțelor judecătorești din România. În urma studiului efectuat au fost obținute concluzii utile pentru aplicarea lor în știința contemporană a dreptului penal al Republicii Moldova. Pentru obținerea rezultatelor științifice de importanță majoră autorul nu doar a analizat doctrina română în materia de recidivă, dar și a sintetizat unele concluzii din practica judiciară română în domeniu. Recidiva nu constituie o circumstanță agravantă, ci o cauză generală de agravare justificată de apreciere că infractorul, perseverând pe calea unui comportament antisocial, a săvârșit din nou o infracțiune. Recidiva este o cauză de agravare personală și nu reală, deoarece nu constituie o împrejurare legată de fapta, de condițiile de săvârșire a acesteia, ci de persoana infractorului. Recidiva nu este o noțiune stabilă, ci o noțiune convențională, care depinde de concepția Codului penal care o reglementează, de aprecierea jurisprudenței și doctrinei.

Cuvinte-cheie: *recidivă, recidivă postexecutorie, recidivă postcondamnatorie, recidivă internațională, recidivă teritorială, recidivă progresivă, pluralitate de infracțiuni.*

LEGISLATIVE NOVELTIES CONCERNING RECIDIVISM IN THEORY AND JUDICIAL PRACTICE: ROMANIA EXPERIENCE

In the realm of this scientific article the author has effectuated the comparative analysis of the legislative novelties concerning recidivism in theory and Romanian judicial practice. As a result of this study, there have been obtained useful conclusions for the modern legal science of the Substantive Criminal law of the Republic of Moldova. In order to achieve this purpose, the author has performed the analysis of the Romanian doctrine in the matter of recidivism as well as the synthesis of the Romanian judicial practice. Recidivism does not constitute the aggravated circumstance but the general cause of justifiable aggravation of the offender's appreciation, because the last one had manifested an antisocial behavior by commission of a new criminal offence. Recidivism is considered to be a cause of personal aggravation and not real one, because it doesn't depend of a legal circumstance of the act and conditions of its commission but of the perpetrator's personality. Recidivism doesn't possess a stable notion but a conventional one, which directly depends of the actual concept of the criminal code, judicial appreciation and penal doctrine.

Keywords: *recidivism, post-executive recidivism, post-condemnatory recidivism, international recidivism, progressive recidivism, plurality of crimes.*

Articolul 32 C.pen. român prevede ca pluralitatea de infracțiuni constituie, după caz, concurs de infracțiuni sau recidivă.

Criteriul de distincție între principalele forme ale pluralității de infracțiuni, concursul de infracțiuni și recidivă îl constituie existența sau inexistența unei hotărâri judecătorești definitive de condamnare, în sensul că pluralitatea de infracțiuni constituie concurs de infracțiuni atunci când infracțiunile ce o alcătuiesc au fost săvârșite mai înainte ca făptuitorul lor să fi fost condamnat definitiv pentru vreuna dintre ele și recidivă atunci când după condamnare definitivă infractorul săvârșește din nou una sau mai multe infracțiuni.

Aceste două forme fundamentale ale pluralității de infracțiuni se aseamănă prin cerința săvârșirii a doua sau mai multe infracțiuni și prin condiția comiterii lor de către aceeași persoană.

Cu toate ca aceste două forme au unele trăsături comune, și anume: în ambele cazuri suntem în fața unei pluralități de infracțiuni și ambele situații juridice constituie cauze de agravare a răspunderii penale, totuși între aceste două instituții de drept penal nu există similitudine.

Pornind de la accepțiunea conceptuală, s-a constatat că, din punct de vedere etimologic, noțiunea „*recidivă*” provine de la termenul latin „*recidivus*” sau de la verbul latin „*recidere*”, care în traducere înseamnă „*recădere*”, și anume: „*care cade în aceeași greșeală*” ori „*care comite greșeala încă o dată*”. În concepția cea mai largă, „*recidivă*” înseamnă „*repetarea fenomenului după dispariția aparentă a acestuia*”, adică „*reiterarea infracțiunilor*” [2, p.53].

În literatura de specialitate română recidiva este definită ca „*o formă a pluralității de infracțiuni, care constă din săvârșirea din nou a unei infracțiuni de către o persoană care a fost condamnată definitiv pentru o altă infracțiune*” [3, p.184].

Recidiva, cea de-a doua formă, poate fi definită ca o formă a pluralității de infracțiuni care există când după o condamnare definitivă la pedeapsa detențiunii pe viață sau la pedeapsa închisorii mai mare de 6 luni ori după cel puțin trei condamnări la pedeapsa închisorii de până la 6 luni, neexecutate sau în cazul în care condamnarea vizează pedeapsa închisorii chiar după executarea acesteia, condamnatul săvârșește din nou o infracțiune cu intenție (într-un anumit timp determinat), pentru care legea prevede pedeapsa detențiunii pe viață ori pedeapsa închisorii mai mare de un an.

Din definiția dată recidivei se observă că aceasta este condiționată, pe de o parte, de existența unei condamnări definitive a infractorului la pedeapsa detențiunii pe viață ori la pedeapsa închisorii de o anumită durată pentru una sau mai multe infracțiuni săvârșite anterior, dar, pe de altă parte, de săvârșirea din nou cu intenție de către acesta a unei infracțiuni de o anumită gravitate.

În doctrina penală aceste elemente – condamnarea definitivă pentru infracțiunea anterioară și noua infracțiune comisă – au fost denumite *termeni ai recidivei*.

În încercarea de a contura cât mai precis noțiunea de recidivă se impune și analiza deosebirilor care există între recidivă și antecedentul penal. Faptul că o persoană a suferit în trecut cel puțin o pedeapsă constituie, într-adevăr, un element comun celor două noțiuni, dar trebuie observat că nu orice antecedent penal duce la existența recidivei în cazul în care persoana respectivă comite o nouă infracțiune.

Spre deosebire de concursul de infracțiuni care a suferit modificări doar în materia regimului sancționator, ***instituția recidivei a fost vizată de o reformă mai profundă prin prevederile noului Cod penal al României*** [4, p.137].

Potrivit art.37 C.pen., exista recidivă pentru persoana fizică atunci când, după condamnarea sau după executarea unei pedepse mai mari de 6 luni ori a cel puțin trei pedepse de până la 6 luni, inculpatul săvârșea o nouă infracțiune sancționată cu detențiunea pe viață sau cu închisoarea mai mare de un an. Potrivit textului, era necesar ca toate infracțiunile să fie fapte intenționate sau cel puțin praeterintenționate.

Potrivit art.41 din noul Cod penal, există recidivă când, după rămânerea definitivă a unei hotărâri de condamnare la pedeapsa închisorii mai mare de un an și până la reabilitare sau împlinirea termenului de reabilitare, condamnatul săvârșește din nou o infracțiune cu intenție sau cu intenție depășită, pentru care legea prevede pedeapsa închisorii de un an sau mai mare.

Există, de asemenea, recidivă și atunci când una dintre pedepse este detențiunea pe viață.

În contextul reglementărilor recidivei, în noul Cod penal se identifică elemente noi, atât în ceea ce privește definirea și termenii recidivei, cât și referitoare la pedeapsă. Recidiva poate îmbrăca diferite forme și modalități, în raport cu relațiile dintre cei doi termeni. Dintre modalitățile recidivei, noul Cod penal a adoptat sistemul recidivei generale, al recidivei temporare, al recidivei relative și al recidivei internaționale. De asemenea, noul Cod penal, deși nu reglementează expres recidiva postcondamnatorie și postexecutorie, prevede condițiile legale ale recidivei după condamnare și ale recidivei după executare, precum și regimul penal al acestora [3, p.184].

Noul Cod penal a păstrat principiul recidivei relative, a reformulat ipotezele privind primul termen al recidivei când există recidivă postcondamnatorie și postexecutorie și a renunțat la reglementarea micii recidive pe considerentul că nu se justifică.

Deși intenția autorilor Codului, transmisă și legiuitorului, a fost agravarea regimului sancționator al recidivei, prin majorarea duratei pedepsei închisorii care poate constitui prim termen al recidivei la un an, practic se creează un regim mai favorabil pentru cei care au fost condamnați la pedepse mai mici de un an, nejustificat însă de evoluția statistică a numărului persoanelor cu antecedente penale care reiterează comportamentul infracțional [3, p.185].

Dacă legiuitorul noului Cod penal a prevăzut la primul termen al recidivei ca pedeapsa concret stabilită de instanță și aplicată pentru primul termen să fie închisoarea mai mare de un an sau detențiunea pe viață, acest fapt nu face decât să avantajeze pe viitor, chiar să încurajeze la recidivă pe condamnații la pedepse cu închisoarea mai mică de un an (în actualul Cod se iau în calculul recidivei condamnările cu închisoarea mai mare de 6 luni, care îndeplinesc și celelalte condiții legale). Din acest punct de vedere, putem spune că noul Cod penal constituie legea favorabilă și, deși este expresia politicii de apărare socială actuală, nu se justifică în raport de imperativul prevenției generale și al cotelor recidivismului care nu va mai fi reprezentat la valoarea lui reală.

De asemenea, în literatura de specialitate au fost formulate mai multe criterii de clasificare a recidivei, unele căpătând o consacrare expresă sau implicată în legislațiile penale. În raport de aceste criterii au fost definite și diferitele modalități sau forme ale recidivei. În teoria dreptului penal s-a dat denumirea de „*modalități ale recidivei felului în care se prezintă în concret recidiva în raport cu variațiunile la care sunt supuși cei doi termeni ai recidivei*” [3, p.185].

Cunoașterea acestor modalități este importantă pentru mai buna cunoaștere a înseși reglementărilor legale privind recidiva, prezentând un deosebit interes practic, pentru că recidiva apare întotdeauna sub una din aceste forme și numai astfel poate fi apreciat gradul de perseverență pe calea infracționalității a făptuitorului, modul de sancționare a recidivei, precum și concepția legiuitorului cu privire la structura și condițiile de existență a recidivei.

Modalitățile recidivei se deosebesc între ele prin conținutul concret care influențează asupra aprecierii pericolului social al recidiviștilor. În acest sens, reglementarea recidivei trebuie să țină seama de trăsăturile esențiale și de variațiunile pe care le prezintă cei doi termeni ai recidivei.

În sens juridico-penal, în doctrina Republicii Moldova se consideră recidivă comiterea cu intenție a uneia sau a mai multor infracțiuni de o persoană cu antecedente penale pentru o infracțiune săvârșită cu intenție [1, p.120-126]. În același sens juridico-penal distingem trei feluri de recidivă (și, respectiv, de recidiviști):

- a) *recidiva propriu-zisă* (persoana a comis cu intenție una sau mai multe infracțiuni, având deja antecedente penale pentru o infracțiune săvârșită cu intenție);
- b) *recidiva periculoasă* (persoana anterior condamnată de două ori la închisoare pentru infracțiuni intenționate a săvârșit din nou cu intenție o infracțiune sau persoana anterior condamnată pentru o infracțiune intenționată gravă sau deosebit de gravă a săvârșit din nou cu intenție o infracțiune gravă sau deosebit de gravă);
- c) *recidiva deosebit de periculoasă* (persoana anterior condamnată de trei sau mai multe ori la închisoare pentru infracțiuni intenționate a săvârșit din nou cu intenție o infracțiune sau persoana anterior condamnată pentru o infracțiune excepțional de gravă a săvârșit din nou o infracțiune deosebit de gravă sau excepțional de gravă).

Autorii Ig.Ciobanu și V.Hulea disting următoarele *tipuri* de criminalitate recidivă:

- (1) persoanele la care starea de recidivă a fost stabilită conform art.34 CP RM;
- (2) persoanele anterior condamnate, dar la care condamnarea a fost stinsă sau reabilitată (art.111 CP RM – „Stingerea antecedentelor penale”; art.112 CP RM – „Reabilitarea judecătorească”);
- (3) persoanele liberate de răspunderea penală și de pedeapsa penală cu aplicarea altor măsuri, ca: „*Liberarea de răspundere penală cu tragerea la răspundere administrativă*” (art.55 CP RM); „*Liberarea de răspundere penală în legătură cu renunțarea de bunăvoie la săvârșirea infracțiunii*” (art.56 CP RM) etc.;
- (4) persoanele care au comis o infracțiune, dar față de care nu s-a aplicat, din diferite considerente, legea penală și pedeapsa penală. De exemplu, au expirat termenele de prescripție – „*Prescripția tragerii la răspundere penală*” (art.60 CP RM) [1, p.120-123].

În doctrina penală română există numeroase clasificări ale recidivei, în funcție de diverse criterii. Cele mai importante, reținute și de lege, sunt:

a) În funcție de gravitatea condamnării sau condamnărilor care formează primul termen al recidivei, se distinge între:

- *recidivă mică*;
- *recidivă mare*.

b) În funcție de momentul săvârșirii celei de-a doua infracțiuni:

- *recidivă postcondamnatorie*;
- *recidivă postexecutorie* [4, p.137-140].

În privința primei clasificări, trebuie menționat faptul că ea și-a pierdut importanța în contextul noului Cod penal, deoarece acesta nu mai reglementează decât recidiva mare, astfel că sub imperiul noului Cod penal nu mai este necesar să se precizeze că este vorba despre o recidivă mare. În consecință, în cele ce urmează vom lua în vizor doar tratamentul sancționator prevăzut de lege pentru recidivă în funcție de momentul comiterii celei de-a doua infracțiuni.

Nu orice infracțiune săvârșită posterior constituie al doilea termen al recidivei, ci doar infracțiunea intenționată cu privire la care sunt întrunite condițiile prevăzute de lege pentru starea de recidivă.

Pentru existența recidivei, indiferent de forma sa, sunt necesare următoarele condiții generale cumulative:

- existența unei condamnări definitive;
- săvârșirea unei noi infracțiuni intenționate de o anumită gravitate;
- condamnarea anterioară și o nouă infracțiune să privească același făptuitor.

Făptuitorul, în raport cu cei doi termeni, poate fi autor sau coautor la săvârșirea unei infracțiuni și instigator sau complice la comiterea alteia, cu condiția ca în toate aceste situații să se realizeze prevederile legii atât în ce privește prima condamnare, cât și noua infracțiune comisă. Numai minorii nu pot fi recidiviști, fie că au săvârșit ambele infracțiuni în timpul minorității, fie că numai primul termen a fost săvârșit în timpul minorității.

Recidiva postcondamnatorie este cea mai frecventă formă a recidivei. Potrivit art.41 din noul Cod penal, ea există atunci când, după rămânerea definitivă a unei hotărâri de condamnare la pedeapsa detențiunii pe viață sau la pedeapsa închisorii mai mare de un an, cel condamnat săvârșește din nou o infracțiune intenționată sau praeterintenționată, înainte de începerea executării, în timpul executării acesteia sau în stare de evadare, iar pedeapsa prevăzută de lege pentru a doua infracțiune este închisoarea mai mare de cel puțin un an sau detențiunea pe viață.

Condițiile de existență a recidivei postcondamnatorii includ *condițiile referitoare la primul termen al recidivei și condițiile referitoare la cel de-al doilea termen al recidivei*.

I. Condițiile referitoare la primul termen al recidivei:

- a) să fie vorba de o infracțiune intenționată sau praeterintenționată;
- b) pedeapsa aplicată pentru acest prim termen să fie închisoarea mai mare de un an;
- c) această pedeapsă poate fi aplicată pentru o singură infracțiune sau pentru concurs de infracțiuni.

În acest context este de semnalat o altă modificare față de Codul penal din 1969, dat fiind că, potrivit acestuia, pedeapsa de la primul termen trebuia să fie închisoarea mai mare de 6 luni (art.37 C.pen.);

- d) hotărârea de condamnare pentru infracțiunea de la primul termen să fie definitivă;
- e) condamnarea aplicată pentru acest prim termen al recidivei să nu se includă în cele din art.42 din noul Cod penal. Este vorba despre:

- faptele care nu mai sunt prevăzute de legea penală. Ca efect al intervenției legii de dezincriminare, faptele respective vor ieși din structura pluralității de infracțiuni;
- infracțiunile amnistiate. Ca efect al amnistiei, care înlătură răspunderea penală pentru fapta comisă, starea de recidivă nu va exista;
- infracțiunile săvârșite din culpă. Datorită neglijenței sau imprudenței autorului în comiterea unor astfel de fapte, se consideră că lipsește elementul relei-credințe.

Textul art.42 din noul Cod penal nu mai face referire la alte două categorii de infracțiuni reținute în art.38 C.pen., respectiv infracțiunile săvârșite în timpul minorității și condamnările pentru care a intervenit reabilitarea sau s-a împlinit termenul de reabilitare. Prima dintre modificările menționate (omiterea condamnărilor pentru fapte comise în timpul minorității) nu presupune o voință a legiuitorului de a institui recidiva în cazul minorilor. În realitate, potrivit noului Cod penal, infracțiunile comise în timpul minorității nu mai atrag pedepse, ci doar măsuri educative, astfel încât nu mai este posibilă condamnarea la o pedeapsă susceptibilă de a constitui termen al recidivei pentru o asemenea faptă.

În ceea ce privește neîmplinirea termenului de reabilitare, această condiție apare menționată în definiția recidivei date la art.42 din noul Cod penal, astfel încât nu mai era necesară reluarea ei. În plus, condiția nu viza recidiva postcondamnatorie, ci pe cea postexecutorie.

II. Condițiile referitoare la cel de-al doilea termen al recidivei:

- a) infracțiunile ce compun acest termen să fie fapte intenționate sau, cel puțin, praeterintenționate;
- b) pedeapsa prevăzută de lege pentru această infracțiune să fie detențiunea pe viață sau închisoarea de cel puțin un an.

Dacă în cazul primului termen se are în vedere pedeapsa concret stabilită de instanță, în cazul celui de-al doilea termen se are în vedere pedeapsa prevăzută de lege. Ceea ce interesează este ca maximul special al pedepsei prevăzute de lege pentru un posibil al doilea termen să fie închisoarea de cel puțin un an. De exemplu, dacă este vorba despre o pedeapsă de la 3 luni la 2 ani, alternativ cu amenda există recidiva, deoarece maximul special este mai mare de un an. Într-un astfel de caz nu interesează pedeapsa concret stabilită de instanță – recidiva va continua să existe chiar dacă instanța va aplica doar 3 luni sau chiar amenda.

De menționat că, dacă potrivit Codului penal din 1969, închisoarea trebuia să fie mai mare de un an; potrivit noului Cod penal o pedeapsă legală de un an este suficientă pentru a atrage starea de recidivă;

c) noua infracțiune să fie săvârșită după rămânerea definitivă a hotărârii de condamnare pentru infracțiunea ce constituie primul termen, dar înainte de executarea sau considerarea ca executată a pedepsei (înainte de începerea executării pedepsei, în cursul executării acesteia sau în stare de evadare);

d) condamnarea să nu se numere printre cele prevăzute de art.42 din noul Cod penal.

În materia sancționării recidivei postcondamnatorii trebuie semnalată o modificare importantă adusă de noul Cod penal.

Potrivit vechii reglementări, în cazul recidivei postcondamnatorii, sistemul de sancționare, prevăzut de art.39 alin.1-3 C.pen., consta în cumulul juridic, dar sporul aplicabil, tot facultativ și variabil, era de până la 7 ani. Potrivit noului Cod penal, sistemul sancționator în această materie are la bază cumulul aritmetic. Astfel, potrivit art.43 din noul Cod penal, dacă înainte ca pedeapsa anterioară să fi fost executată sau considerată ca executată se săvârșește o nouă infracțiune în stare de recidivă, pedeapsa stabilită pentru aceasta se adaugă la pedeapsa anterioară neexecutată ori la restul rămas neexecutat din aceasta.

Pentru a înțelege mai bine diferența dintre vechea și noua reglementare, să presupunem că fiecare din cei doi termeni ai unei recidive este alcătuit dintr-o singură infracțiune, iar infractorul comite cea de-a doua infracțiune în timp ce execută prima pedeapsă.

În acest caz, potrivit Codului vechi, rezultanta se obținea contopind pedeapsa pentru cea de-a doua infracțiune cu restul rămas neexecutat din prima pedeapsă la data comiterii celei de-a doua infracțiuni și scăzând din rezultanta contopirii ceea ce infractorul a executat din momentul comiterii celei de-a doua infracțiuni și până la data contopirii.

Potrivit noului Cod penal, pedeapsa pentru a doua infracțiune se adaugă la restul rămas neexecutat din prima pedeapsă la data comiterii celei de-a doua infracțiuni. Din această pedeapsă se scade ulterior ceea ce s-a executat din momentul comiterii celei de-a doua infracțiuni până la momentul judecării pentru noua infracțiune.

Noul Cod penal schimbă ordinea de valorificare a celor două forme de pluralitate, prevăzând în art.43 alin.(2): când înainte ca pedeapsa anterioară să fi fost executată sau considerată ca executată sunt săvârșite mai multe infracțiuni concurente, dintre care cel puțin una se află în stare de recidivă, pedepsele stabilite se contopesc potrivit dispozițiilor referitoare la concursul de infracțiuni, iar pedeapsa rezultată se adaugă la pedeapsa anterioară neexecutată ori la restul rămas neexecutat în aceasta.

La fel ca și în cazul concursului de infracțiuni, noul Cod penal consacră și în materia recidivei posibilitatea înlocuirii pedepsei închisorii cu pedeapsa detențiunii pe viață. Potrivit art.43 alin.(3) din noul Cod penal, dacă prin însumarea pedepselor în condițiile alin.(1) și alin.(2) s-ar depăși cu mai mult de 10 ani maximul general al pedepsei închisorii, iar pentru cel puțin una dintre infracțiunile săvârșite pedeapsa prevăzută de lege este închisoarea de 20 de ani sau mai mare, în locul pedepselor cu închisoarea se poate aplica pedeapsa detențiunii pe viață.

II. Condițiile referitoare la cel de-al doilea termen al recidivei:

(1) să fie vorba de o infracțiune săvârșită cu intenție sau praeterintenție;

(2) pedeapsa prevăzută de lege pentru a doua infracțiune să fie de cel puțin un an;

(3) cea de-a doua infracțiune să fie comisă după executarea sau considerarea ca executată a primei pedepse.

Momentul comiterii infracțiunii prezintă o particularitate în raport de infracțiunile cu durată de executare, în cazul cărora, pentru determinarea formei recidivei, se va lua în considerare momentul epuizării acestora (dacă o astfel de infracțiune este începută în timpul executării și se termină după executare, vom fi în prezența recidivei postexecutorii);

(4) noua infracțiune comisă să nu fie dintre cele prevăzute la art.42 din noul Cod penal.

În cazul în care făptuitorul săvârșește două sau mai multe infracțiuni aflate în concurs, fiecare infracțiune concurentă constituie al doilea termen al unei recidive distincte.

Într-adevăr, starea de recidivă trebuie verificată în raport cu fiecare infracțiune în parte, admitând uneori existența unor situații de dublă sau multiplă recidivă. Însă, aceasta nu înseamnă că al doilea termen al recidivei nu ar putea consta într-un concurs de infracțiuni, deoarece ceea ce se cere pentru existența sa este doar ca pedeapsa prevăzută de lege, cel puțin pentru o infracțiune aflată în concurs, să fie mai mare de un an sau detențiunea pe viață. În această ipoteză, infracțiunea concurentă respectivă constituie al doilea termen al recidivei.

Pentru existența stării de recidivă nu prezintă importanță numărul, gravitatea sau natura infracțiunii săvârșite (care formează al doilea termen al recidivei postcondamnatorii), ceea ce înseamnă că este suficient ca cel puțin pentru una din infracțiunile concurente să fie îndeplinite condițiile celui de-al doilea termen al recidivei, pentru ca infractorul să dobândească statutul de recidivist, în modalitatea recidivei postcondamnatorii.

În caz de **sanționare a recidivei mari postexecutorii** nu se mai poate vorbi despre un cumul, ca în cazul recidivei postcondamnatorii, deoarece pedeapsa de la primul termen a fost deja executată sau este considerată ca fiind executată. Și de această dată tratamentul sancționator prevăzut de noul Cod penal diferă de reglementarea anterioară. Astfel, potrivit art.39 alin.(4) C.pen., se putea aplica o pedeapsă până la maximum special, iar dacă acesta era neîndestulător, în cazul închisorii se putea adăuga un spor de până la 10 ani, iar în cazul amenzii se putea adăuga un spor de cel mult două treimi din maximum special.

Potrivit art.43 alin.(5) din noul Cod penal, dacă după ce pedeapsa anterioară a fost executată sau considerată ca executată se săvârșește o nouă infracțiune în stare de recidivă, limitele speciale ale pedepsei prevăzute de lege pentru noua infracțiune se majorează cu jumătate. Spre exemplu, dacă se comite în stare de recidivă postexecutorie o infracțiune pentru care legea prevede pedeapsa închisorii de la 3 la 10 ani, individualizarea se va face în intervalul 4 ani și 6 luni – 15 ani.

În cazul persoanei juridice nu există deosebiri între reglementarea condițiilor de existență a recidivei între vechiul și noul Cod penal. Aceasta deoarece și art.402 din Codul penal din 1969 reglementa doar recidiva mare, nu și recidiva mică în cazul persoanei juridice. De asemenea, în cazul persoanei juridice, cum pedeapsa principală constă doar în amendă, nu există deosebiri nici sub aspectul limitelor pedepselor care formează cei doi termeni.

Potrivit art.146 alin.(1) din noul Cod penal, există recidivă pentru persoana juridică atunci când, după rămânerea definitivă a unei hotărâri de condamnare și până la reabilitare, persoana juridică săvârșește din nou o infracțiune, cu intenție sau cu intenție depășită. Nici în cazul persoanei juridice condamnările menționate la art.42 din noul Cod penal nu atrag starea de recidivă. Singurul domeniu în care noul Cod penal aduce modificări în materie este sancționarea recidivei în cazul persoanei juridice.

Potrivit Codului penal din 1969, în caz de recidivă postcondamnatorie, amenda stabilită pentru infracțiunea săvârșită ulterior și amenda aplicată pentru infracțiunea anterioară se contopeau, potrivit dispozițiilor de la concursul de infracțiuni, cu precizarea că sporul aplicabil putea fi de până la jumătate din maximum special. Dacă amenda anterioară a fost executată în parte, contopirea se făcea între amenda ce a mai rămas de executat și amenda aplicată pentru infracțiunea săvârșită ulterior.

În caz de recidivă postexecutorie, se aplica pedeapsa amenzii până la maximum special, iar dacă acest maxim nu era îndeplinit, se putea adăuga un spor de până la două treimi din acel maxim.

Potrivit art.146 alin.(2) și (3) din noul Cod penal, în caz de recidivă, limitele speciale ale pedepsei prevăzute de lege pentru noua infracțiune se majorează cu jumătate, fără a depăși maximum general al pedepsei amenzii. Dacă amenda anterioară nu a fost executată, în tot sau în parte, amenda stabilită pentru noua infracțiune, potrivit alin.(2), se adaugă la pedeapsa anterioară sau la restul rămas neexecutat din aceasta.

În cazul recidivei postexecutorii regimul sancționator este similar celui prevăzut pentru persoana fizică, în sensul majorării cu $\frac{1}{2}$ a limitelor speciale. În cazul amenzii, această majorare operează numai cu privire la numărul zilelor-amendă. Spre exemplu, dacă pentru infracțiunea comisă s-ar aplica o pedeapsă între 180 și 300 zile-amendă, în cazul recidivei individualizarea se va face între 270 și 450 zile-amendă.

În cazul recidivei postcondamnatorii, tratamentul este mai sever decât în cazul persoanei fizice. Aceasta deoarece pedeapsa pentru infracțiunea ce constituie al doilea termen nu se stabilește între limitele prevăzute pentru infracțiunea comisă, ci între limite majorate cu $\frac{1}{2}$, la fel ca în cazul recidivei postexecutorii. Ulterior, amenda astfel stabilită se adaugă la restul rămas neexecutat din prima amendă.

Este de precizat că în acest caz cumulul aritmetic nu se face între numărul de zile-amendă prevăzut pentru cele două infracțiuni, ci între sumele stabilite prin aplicarea sistemului zilelor-amendă (ceea ce presupune că înainte de adunare se va înmulți numărul de zile-amendă stabilit pentru infracțiunea de la termenul II cu suma corespunzătoare unei zile-amendă, iar suma astfel obținută se adaugă la suma neplătită din amenda stabilită pentru prima infracțiune) [4, p.134-138].

Primul termen al **recidivei mici postexecutorii** este format din trei condamnări la pedeapsa închisorii de până la 6 luni, pedepse care au fost executate ori pentru care a intervenit grațierea totală sau a restului de

pedeapsă, ori pentru care s-a împlinit termenul de prescripție a executării pedepsei. Va fi îndeplinită această condiție atât atunci când pedepsele care au fost executate separat, cât și atunci când au fost executate cumulativ, dar rezultanta a fost de 6 luni sau mai mică.

Cele trei pedepse executate sau a căror executare s-a stins prin grațiere ori prescripție trebuie să fie pronunțate pentru infracțiuni intenționate.

Pentru niciuna din cele trei condamnări să nu fie incidentă vreo cauză prevăzută la art.38 C. pen., care să ducă la neluarea ei în seamă la stabilirea stării de recidivă.

În doctrina penală se face deosebire între **recidiva teritorială** și **recidiva internațională**. Recidiva teritorială există atunci când existența ei este condiționată de cerința ca primul termen să fie o hotărâre de condamnare pronunțată de o instanță internațională.

În dispozițiile alin.(3) art.41 din noul Cod penal este reglementată **recidiva internațională**, legea prevăzând că „*pentru stabilirea stării de recidivă se va ține seama și de hotărârea de condamnare pronunțată în străinătate pentru o faptă prevăzută și de legea penală română, dacă hotărârea de condamnare a fost recunoscută potrivit legii*”.

Prin recidivă internațională se înțelege situația când primul termen al recidivei este o hotărâre de condamnare pronunțată în străinătate.

Putem spune că recidiva internațională prezintă următoarele caracteristici:

- a) *are un caracter obligatoriu*, întrucât legea prevede că pentru stabilirea stării de condamnare pronunțată în străinătate, spre deosebire de actuala reglementare care avea un caracter facultativ, fapt dedus din folosirea sintagmei „se poate ține seama”. Reglementarea acestei modalități a fost determinată, ca și în legislația penală anterioară, de necesitățile luptei comune și colaborării între state împotriva fenomenului infracțional și a recidivismului. Hotărârea de condamnare pronunțată în străinătate se poate referi la un cetățean străin care a săvârșit o infracțiune în străinătate, la un cetățean român sau la o persoană fără cetățenie cu domiciliul în țara noastră, cu privire la o condamnare pentru infracțiunea săvârșită în străinătate;
- b) *există dublă incriminare*, în sensul că fapta pentru care s-a pronunțat o hotărâre de condamnare în străinătate trebuie să fie incriminată și de legea română. Textul condiționează luarea în considerare a hotărârii de condamnare pronunțate în străinătate de împrejurarea ca fapta săvârșită să fie prevăzută și de legea română ca infracțiune, iar hotărârea de condamnare (pronunțată în străinătate) trebuie să fie recunoscută de instanța română. Recunoașterea unei hotărâri penale străine, indiferent pe ce cale e făcută, nu este posibilă dacă textul integral al acesteia, împreună cu principalele acte care au stat la baza soluției, nu sunt mai înainte cunoscute de instanța de judecată sau, după caz, de procuror; numai astfel pot fi examinate și verificate competența instanței străine, compatibilitatea hotărârii cu ordinea publică din România, eficiența juridică a unui act întocmit de o autoritate străină;
- c) *hotărârea de condamnare este recunoscută de o instanță română*. Recunoașterea se poate face pe cale incidentală în cadrul unui proces penal în curs sau pe cale principală – de către instanța de judecată sesizată în acest scop. Dacă hotărârea de condamnare pronunțată în străinătate a fost recunoscută și luată în considerare, starea de recidivă se stabilește potrivit condițiilor de existență a recidivei prevăzute în Codul penal român; același lucru și în ceea ce privește condițiile de sancționare. În ipoteza în care hotărârea pronunțată în străinătate nu a fost recunoscută și totuși s-a pronunțat condamnarea unui inculpat, reținându-se în sarcina sa starea de recidivă, soluția este nelegală.

În practica judiciară, cu privire la condițiile de existență a recidivei, s-a decis că starea de recidivă există de la data comiterii infracțiunii care constituie cel de-al doilea termen al recidivei, și nu de la data condamnării pronunțate pentru acea infracțiune. Soluția este corectă, însă nu trebuie omis faptul că instanța verifică, în momentul condamnării pentru infracțiunea care constituie cel de-al doilea termen al recidivei, dacă sunt îndeplinite condițiile legale ale acesteia, luând în considerare, bineînțeles, momentul săvârșirii celei de-a doua infracțiuni. Hotărârea pe care o pronunță instanța nu va avea caracterul constitutiv al stării de recidivă, ci numai constatatator al acestei stări care a existat din momentul comiterii celei de-a doua infracțiuni. Un infractor nu poate fi considerat în general recidivist, ci numai în raport cu infracțiunea a cărei pedeapsă a fost agravată potrivit dispozițiilor legale privind starea de recidivă. Existența recidivei se poate stabili pe orice cale și nu doar după copia cazierului judiciar.

În practica judiciară a României în materia recidivei au fost formulate unele concluzii, a căror utilizare va fi utilă și în perimetrul doctrinei Republicii Moldova. Astfel:

– Unele instanțe au considerat că, în situația în care, după executarea integrală a unei pedepse privative de libertate, făptuitorul a comis o nouă infracțiune, pentru care s-a pronunțat o condamnare cu reținerea stării de recidivă postexecutorie, iar în timpul executării celei de-a doua pedepse a săvârșit o a treia faptă penală, ce întrunește și condițiile cerute de art.37 lit.b) din Codul penal, se reține o singură formă de recidivă în varianta postcondamnată, în raport cu ultima condamnare. O hotărâre definitivă de condamnare, constituind primul termen al recidivei în raport cu una sau mai multe infracțiuni săvârșite ulterior, nu mai poate avea aceeași semnificație în raport cu fapta sau faptele săvârșite după pronunțarea celei de-a doua ori a treia condamnări, întrucât după acel moment ce impune reținerea stării de recidivă postexecutorie, cu tratament sancționator specific, condamnarea anterioară își epuizează caracterul de prim termen al recidivei, care este preluat de condamnarea ulterioară [5].

– Atât timp cât prin ultima hotărâre s-au determinat sfera și natura pluralității infracționale, cu aplicarea unei pedepse ce reflectă gravitatea faptelor și gradul de pericol social al inculpatului, ca urmare a evaluării pericolozității sociale concrete reieșind din întregul ansamblu infracțional, reținerea din nou a recidivei post-executorii, alături de recidiva postcondamnată, ar fi nu doar excesivă, de natură să genereze o dublă agravare a pedepsei, dar și artificială, datorită aditerii unei corelații nejustificate între ultima faptă săvârșită și prima condamnare.

– Alte instanțe, dimpotrivă, au considerat că, într-un asemenea caz, specific situației de plurirecidivă, respectiv, *recidivei progresive*, care presupune agravarea pedepsei cu fiecare nouă recidivă, trebuie să se rețină că ultima infracțiune a fost comisă atât în stare de recidivă postexecutorie, în raport cu prima pedeapsă executată, cât și în stare de recidivă postcondamnată față de cea de-a doua condamnare, neexecutată încă. Aceste din urmă instanțe au interpretat și aplicat corect dispozițiile legii [5].

– În acest context, în cazul concursului de infracțiuni săvârșit în stare de recidivă postexecutorie au prioritate de aplicare dispozițiile ce privesc recidiva, stabilindu-se pedeapsa pentru fiecare infracțiune în parte, potrivit reglementării, după care devin incidente dispozițiile referitoare la sancționarea concursului de infracțiuni.

– Ca urmare, în ipoteza în care fapta din urmă a fost săvârșită în condițiile care întrunesc cerințele specifice ambelor forme de recidivă, sunt aplicabile mai întâi dispozițiile referitoare la recidiva postexecutorie, după care trebuie să se procedeze la aplicarea dispozițiilor privind recidiva postcondamnată. Rezultă, deci, că dacă inculpatul, după ce a executat o pedeapsă cu închisoare mai mare de 6 luni sau a beneficiat de grațiere pentru o astfel de pedeapsă, a fost condamnat pentru săvârșirea altei infracțiuni și în timpul executării pedepsei a comis din nou o infracțiune, va exista atât starea de recidivă postexecutorie, prevăzută în art.37 lit.b) din Codul penal, în raport cu prima infracțiune, cât și starea de recidivă postcondamnată, prevăzută în art.37 lit.a) din Codul penal, în raport cu cea de-a doua infracțiune. În asemenea caz, condamnatul pe inculpat pentru ultima infracțiune, comisă atât în stare de recidivă postexecutorie, cât și în stare de recidivă postcondamnată, instanța trebuie să contopească pedeapsa stabilită pentru această din urmă infracțiune cu pedeapsa sau fracțiunea din pedeapsa anterioară pe care el o mai avea de executat în momentul săvârșirii celei din urmă infracțiuni [5].

– În cazul în care primul termen al recidivei postcondamnată, prevăzute în art.37 alin.(1) lit.a) C.pen., constă în condamnarea definitivă la pedeapsa detențiunii pe viață, sunt aplicabile dispozițiile art.39 alin.(1) raportate la dispozițiile art.34 alin.(1) lit.a) C.pen., inclusiv în ipoteza în care infracțiunea ce constituie al doilea termen al recidivei postcondamnată este săvârșită în timpul executării pedepsei cu detențiune pe viață. Într-o astfel de situație, dispozițiile art.39 alin.(2) C.pen. nu sunt incidente, întrucât în cazul pedepsei detențiunii pe viață nu se poate stabili pedeapsa ce a mai rămas de executat. Prevederile art.39 alin.(7) C.pen. se referă la situația în care pentru infracțiunea ce constituie al doilea termen al recidivei s-a aplicat pedeapsa detențiunii pe viață, iar această pedeapsă a fost comutată sau înlocuită cu pedeapsa închisorii, situație în care sunt aplicabile regulile prevăzute în art.39 alin.(6) C.pen. cu privire la descoperirea ulterioară a stării de recidivă [5].

– Inculpatul care a săvârșit din nou o infracțiune cu intenție, pentru care legea prevede pedeapsa închisorii mai mare de un an, după împlinirea termenului prevăzut pentru grațierea condiționată a unei pedepse anterioare cu închisoarea mai mare de 6 luni, se află în stare de recidivă [6].

– În cazul în care instanța de apel înlătură aplicarea dispozițiilor privind recidiva, constatând că pentru condamnarea anterioară a intervenit reabilitarea, reducerea pedepsei aplicate de prima instanță nu este obligatorie dacă gradul de pericol social al faptei săvârșite și persoana infractorului nu justifică o asemenea reducere [7].

– În cazul săvârșirii unei infracțiuni intenționate înăuntrul termenului de suspendare a executării pedepsei, aceasta se revocă și se execută alături de pedeapsa aplicată pentru noua infracțiune. Dacă pedeapsa anterioară constituie primul termen al recidivei de după condamnare, după revocarea executării nu se poate constata grațierea acesteia, deoarece operează exceptarea de la grațiere datorată calității de recidivist a inculpatului [8].

– După executarea pedepsei într-o închisoare militară, cel condamnat este, potrivit art.62 alin.(5) C.pen., reabilitat de drept. Ca atare, în cazul săvârșirii din nou, cu intenție, a unei infracțiuni pentru care legea prevede pedeapsa închisorii mai mare de un an, conform art.38 alin.(2) C.pen., starea de recidivă nu poate fi reținută [9].

– În cazul în care infracțiunea continuă este săvârșită în cursul termenului de încercare al suspendării executării unei pedepse anterioare, dar se consumă după expirarea termenului, sunt aplicabile prevederile art.37 lit.b) C.pen. privitoare la recidiva de după executare [10].

– Fapta inculpatului care, după expulzarea din țara unde a executat o pedeapsă privativă de libertate, aflat în stare de recidivă în raport cu mai multe condamnări suferite în România, pentru care a fost dat în urmărire generală, își atribuie o falsă identitate în fața organelor poliției de frontieră, în scopul de a se sustrage de la executarea pedepselor și de a putea obține un nou pașaport pe numele său real, constituie o faptă care prezintă gradul de pericol social al unei infracțiuni, prevederile art.18¹ C.pen. nefiind aplicabile [11].

– Condamnarea la pedeapsa de 6 luni închisoare, rezultată din contopirea a trei pedepse cu închisoare stabilite pentru infracțiuni concurente, nu constituie prim termen al recidivei prevăzute în art.37 alin.(1) lit.c) C.pen. Pentru incidența acestui caz de recidivă trebuie să existe cel puțin trei condamnări, succesive, la pedepse până la 6 luni închisoare, iar nu o singură condamnare la pedeapsa rezultantă de 6 luni, urmarea contopirii a trei pedepse stabilite pentru infracțiuni aflate în concurs. Când condițiile prevăzute de lege pentru starea de recidivă, conform art.40 C.pen., nu sunt întrunite, pedeapsa se aplică potrivit regulilor pentru concursul de infracțiuni, ceea ce înseamnă că, dacă pedeapsa anterioară, care se contopește cu noua pedeapsă, a fost executată în total sau în parte, ceea ce s-a executat se scade din durata pedepsei rezultante, conform art.36 alin.(3) C.pen. [12].

– În cazul unei infracțiuni pedepsite cu detențiunea pe viață, alternativ cu închisoarea, instanța alege mai întâi una dintre pedepsele alternative. Dacă pedeapsa aleasă este detențiunea pe viață, trebuie să țină seama de prevederile art.55 alin.(1) C.pen., potrivit cărora același care, la data pronunțării hotărârii de condamnare, a împlinit vârsta de 60 de ani, nu i se aplică pedeapsa detențiunii pe viață, în locul acesteia aplicându-i-se pedeapsa închisorii pe timp de 25 de ani și pedeapsa interzicerii unor drepturi pe durata ei maximă [13].

În reglementarea recidivei legiuitorul român a ținut seama de perseverența infracțională a făptuitorului, de împrejurarea că pronunțarea unei hotărâri definitive de condamnare sau chiar executarea pedepsei nu a avut nicio influență asupra comportării acestuia rezultând din reiterarea activității infracționale. În consecință, infractorul se expune, prin chiar faptul recăderii sale în criminalitate, să fie pedepsit mai aspru decât la prima sa infracțiune sau să fie obiectul unor măsuri speciale de ocrotire socială.

Ceea ce caracterizează recidiva ca formă a pluralității de infracțiuni este pericolozitatea socială abstractă a infractorului recidivist față de care condamnarea definitivă sau chiar executarea unei pedepse s-au dovedit ineficiente prin faptul ca perseverează pe calea infracționalității.

Recidiva nu constituie o circumstanță agravantă, ci o cauză generală de agravare justificată de apreciere că infractorul, perseverând pe calea unui comportament antisocial, a săvârșit din nou o infracțiune.

Recidiva este o cauză de agravare personală și nu reală, deoarece nu constituie o împrejurare legată de faptă, de condițiile de săvârșire a acesteia, ci de persoana infractorului. Având acest caracter de circumstanță personală în caz de participare, efectele recidivei nu se răsfrâng asupra celorlalți participanți, ci va modifica numai răspunderea penală a participantului în persoana căruia sunt întrunite condițiile necesare pentru existența recidivei. Dacă și ceilalți participanți sunt recidiviști, li se va agrava tratamentul juridic pentru propria lor recidivă.

Recidiva nu este o noțiune stabilă, ci o noțiune convențională, care depinde de concepția Codului penal care o reglementează, de aprecierea jurisprudenței și doctrinei. Ca urmare, în funcție de concepția consacrată pe plan legislativ în concret într-o țară sau alta, noțiunea recidivei a fost definită mai mult sau mai puțin diferit de la un sistem juridic la altul.

Bibliografie:

1. CIOBANU, Ig., HULEA, V. Unele măsuri și mecanisme de prevenire și combatere a criminalității recidive. În: *Revista Științifică a Universității de Stat din Moldova „Studia Universitatis”*, 2009, nr.3(23), p.120-126.
2. SIMIONESCU, E.-G. Aspecte de drept comparat privind recidiva. În: *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu-Jiu*. Seria „Științe Juridice”, 2012, nr.1, p.53.
3. SIMIONESCU, E.G. Reflecții asupra formelor recidivei persoanei fizice în concepția Noului Cod penal. În: *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu-Jiu*. Seria „Științe Juridice”, 2011, nr.1, p.184.
4. STRETEANU, Fl., MOROȘEANU, R. *Instituții și infracțiuni în Noul Cod penal: manual pentru uzul formatorilor SNG*. București: Proiect finanțat de Uniunea Europeană, 2010, p.137-148.
5. Decizia Înaltei Curți de Justiție și Casație a României (Secțiunile unite), nr.XVIII din 19 martie 2007. În: *Monitorul Oficial*, Partea I, 2008, nr.542.
6. Decizia Secției Penale a Înaltei Curți de Casație și Justiție a României, nr.2666 din 5 septembrie 2012.
7. Decizia Secției Penale a Înaltei Curți de Casație și Justiție a României, nr.2589 din 27 august 2008.
8. Decizia Secției Penale a Înaltei Curți de Casație și Justiție a României, nr.2905 din 10 mai 2005.
9. Decizia Secției Penale a Înaltei Curți de Casație și Justiție a României, nr.4236 din 3 octombrie 2003.
10. Decizia Secției Penale a Înaltei Curți de Casație și Justiție a României, nr.3003 din 24 iunie 2003.
11. Decizia Secției Penale a Înaltei Curți de Casație și Justiție a României, nr.2534 din 28 mai 2003.
12. Decizia Secției Penale a Înaltei Curți de Casație și Justiție a României, nr.1087 din 27 februarie 2002.
13. Decizia Secției Penale a Înaltei Curți de Casație și Justiție a României, nr.338 din 23 ianuarie 2002.

Prezentat la 21.04.2015